

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

Doç. Dr. Mukadder Arif Yüksel, *Tefsir ve Sosyoloji Bağlamında İnsanlarda Dünyevîleşme Temâyülü*,

Samsun: Üniversite Yayınları, 2024, 232 s.

Abdullah Cengiz*

Öncelikle, bu kitabın son derece titiz ve sistematik bir araştırmanın ürünü olduğu açıkça görülmektedir. Yazar, konuya derinlemesine vukufiyeti ve kaynaklara olan hâkimiyetiyle yalnızca mevcut literatürü derlemekle kalmamış, aynı zamanda alana özgün katkılar sunan yeni tespit ve değerlendirmelere de yer vermiştir. Bu yönüyle eser hem içerik hem de yöntem açısından akademik camiada dikkate değer bir çalışma olarak öne çıkmakta; ilgili alanda yapılan araştırmalara sağlam bir zemin teşkil edecek nitelikte bir başvuru kaynağı olma potansiyeli taşımaktadır.

Önsözde sosyolojik verilerden azami ölçüde yararlanıldığı ve sekülerleşme olgusuna bu bağlamda temas edildiği belirtilmiştir. (s.10)

Eser giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte çalışmanın başlıca referanslarına değinilmiş, oldukça geniş kaynaklardan istifade edilmiştir. (s.14-15) Eserin birinci bölümünde, Kur'ân-ı Kerim'in dünyevîleşmeye yönelik bakışı ve bu husustaki uyarıları tefsir kaynakları ışığında ele alınmıştır. Bu çerçevede, insanları dünyevîleşmeye sevk eden etkenler, bu eğilimi benimseyen bireylerin vasıfları ve Kur'ân'ın bu sürece karşı öngördüğü önleyici ilkeler tahlil edilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ardahan/Türkiye, abdullahcengiz@ardahan.edu.tr, orcid.org/0000-0003-1608-4803.

Kur’ân merkezli bu yaklaşım, bireyin dünya-ahiret dengesini kurmadaki sorumluluğunu ve ilahî rehberliğin dünyevî meyillere karşı nasıl bir denge kurduğunu ortaya koymayı hedeflemiştir. İkinci bölümde ise modernleşme süreciyle birlikte gelişen seküler düşünce biçimleri ve bu süreçte ortaya çıkan çeşitli sekülerleşme yaklaşımları incelenmiştir. Modern çağı anlamlandırmada belirleyici olan modernizm, sekülerleşme, pozitivizm ve postmodernizm gibi temel kavramlar analiz edilmiş; bu bağlamda, Müslüman toplumların ve özellikle Türkiye’de “mütedeyyin” olarak adlandırılan kesimin dünyevîleşme eğilimleri tefsir ve sosyolojik bir perspektifle değerlendirilmiştir. Bu çalışma ile dünyevîleşme ve sekülerleşme süreçlerinin doğurduğu sonuçları ve muhtemel sakıncaları belirlemeyi ve böylelikle alana katkı sunmayı amaçlamıştır. (s.18)

Eserde bazı kavramlarla ilgili kelimeler, maddelendirme yöntemiyle sistematik biçimde sıralanarak sunulmuş; böylece okuyucunun hem kavramsal çerçeveyi daha net kavrayabilmesi hem de ilgili terimlerin birbirleriyle ilişkisini daha açık bir biçimde görebilmesi amaçlanmıştır. Bu yöntem, metnin didaktik yönünü güçlendirdiği gibi, konu bütünlüğünün korunmasına ve okuyucunun metinle kurduğu bilişsel bağın desteklenmesine de katkı sağlamaktadır. (s.23)

Yazar, birinci bölüm “Geçici Bir Yararlanma İmkânı Olarak Dünya Hayatı” alt başlığında “Dünya hayatında tecrübeyle sabit olan bir realite var ki, o da insanların çok arzuladıkları, elde etmek için peşinden koştukları şeyler onlardan uzaklaşmakta, onların elde edilmesi zorlaşmakta, ayrıca insanlar korkulan ve kaçınılan durumlarla da hiç ummadıkları zaman ve mekanlarda karşılaşabilmektedir. İnsanlar, değer verdikleri şeylerle ilgilenmekte, ilgilendikleri şeylere odaklanmakta, benimsedikleri değerlerle değerlenmekte, tercih edilen değerler ve gidilen yollar taşınan kimlik olmaktadır. Hayattan beklentiler insanı plan yapmaya, kaygılar ise tedbir almaya sevk etmektedir. İnsanın psikolojik yapısıyla da ilgili olan bu hususu Hz. Peygamber şöyle açıklamıştır: “Kimin kaygısı ahiret ise Allah onun zenginliğini kalbine kor, iki yakasını bir araya getirir, dünya zelim olarak ona gelir. Kimin kaygısı dünya olursa Allah onun fakirliğini iki gözü arasına kor ve onun iki yakasını bir araya getirmez; kendisine de ancak onun için takdir edilen dünyalık ne ise o gelir.” diyerek tespit ettiği realiteyi Kütüb-i Sitte’den Tirmizî Hadisi ile desteklemiştir.” (s.80-81)

“Dünyevîlere İlahi Yaptırımlar” alt başlığında: “Dine dışarıdan bakan inançsızlar, dini ve dînî değerlerden kendilerince sözde tuhaf buldukları bazı uygulamaları dillerine dolayarak, bazı spesifik, yöresel ve tarihsel hükümleri dinin aslı gibi göstererek “çağdışı” olarak nitelemekte ve “işte din bu!” diyerek dini değerleri itibarsızlaştırmaya çalışmaktadırlar. Dine ve dini değerlere içeriden ba-

kan bazı müslümanların da “çağın gerekleri” gerekçesiyle “yaşadığı gibi inanma” yoluna girdiklerine, kendileri gibi düşünüp yaşamayanları da “bu çağda bu kafa”, “hangi zamanda yaşıyoruz” gibi sözlerle eleştirdiklerine, hatta alaya aldıklarına şahit olmaktayız. Bazı sözüm ona uyanık geçinen Müslümanların da dini değerleri ticaretlerine ve siyasetlerine alet ederek din istismarı yaptıkları görülmektedir. Bütün bunların, dinin vazediliş gayesini, dini hüküm ve değerlerin yüce hikmetlerini anlayamayan, dünyaları için dinlerini oyun ve eğlence yapan, düşünce planında ilkel kimseler olduklarını söylemek mümkündür. Bu başlık altında ele aldığımız ve açıklamasını yaptığımız ayetlerde ve benzer anlamlı diğer ayetlerde, dinle ve dini değerlerle problemi olanlarla ilgili ilahi yaptırımlardan maksadın, özellikle ahirette “elîm bir azap” olduğu anlaşılmaktadır.” ifadeleri kullanılarak yaptırıma dikkat çekilmiştir. (s.116)

İkinci bölüm, Modernizmin Karakteristiği alt başlığında: “Seyyid Hüseyin Nasr, modern yaşamın; giyim tarzından dilin kullanma tarzına, yemek yeme tarzından müzik tarzına ve oradan eğlence tarzına kadar hayatın farklı yönlerini ilgilendiren meydan okumalarda bulunduğunu belirtmektedir. Nasr, modernitenin hayatın her alanında ve geniş bir yelpazedeki etkisini şöyle açıklamaktadır: “Modern dönemde Batı’da felsefe önce dinden koparak tecrübî ve doğal bilimlerle birleşmiş, sonra da dini hakikatlerin yerini almaya çalışan bir çok düşünce tarzı geliştirmiştir Bugün modern dünyada etikten siyasete, ontolojiden epistemolojiye kadar gözlenen her şeyin ekseriyeti, teoloji, hikmet ve dine karşı giderek bir rakip ve zaman zaman da düşman olmaya çalışan modern felsefede kökenini bulur.” şeklindeki düşüncesini aktarmıştır.(s.132)

Sosyolog Alain Touraine de modernitenin iki ayağı olduğunu söylemektedir: “Akıl ve öznelleşme/bireyselleşme. İslam’da akla da bireye de mutlak özgürlük verilmez. Vahiy ve onun açıklaması olan sünnet, Müslümanlar için temel referanstır. Bununla birlikte Müslümanların modern sisteme doğrudan ya da dolaylı entegre olmaya başlaması, temel referanslarını akıl düzleminde yorumlamaya ya da tevil etmeye sevk etmiş, bu yaklaşımda dünyevîleşmeyi hızlandırmıştır.” (s.133) ifadeleriyle yazar, günümüz Müslümanlarındaki değişimin dünyevîleşmeye doğru meylini ortaya koymuştur.

“Sekülerleşmede, doğaüstü harici gücün toplum üzerindeki etkisinin içeriden bir güçle engellenmesini önermesine ve dünyanın dünyalara bırakılmasını istemesine karşın dünyevîleşme bireyin dünyadan daha fazla yararlanmasını ifade etmektedir. Sonuçta her ikisinin de gerçekleşme zemini dünya olsa da gerçekleşme gerekçesi ve motivasyonu farklıdır. Seküler dünya görüşüne sahip bir münzevi bir hayatı tercih ettiği için dünyevi addedilemez, öte yandan inançlı biri konfor-

lu bir hayatı arzu ettiği için seküler sayılmaz. Buna göre sekülerleşme ile dünyevîleşmenin eş anlamlı olarak birbirinin yerine kullanması yanlış olmaktadır.” ifadesiyle yazar kavramların birbirinin yerine kullanılmasının yanlış olduğunu belirtmektedir. (s.145)

“Sekülerleşme, sadece Hristiyanlığın değil, etkili olduğu her yerde diğer dinlerin de bireysel ve sosyal hayat üzerindeki etkisini azaltıcı bir işlev görmüş ve dine ilgisiz bir toplumun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Batıda gelinen noktada, kendini seküler olarak tanımlayanlardan önemli bir kesiminin dine karşı olmaktan ziyade dine ilgisiz oldukları görülmektedir. 2004 yılında Hollanda’nın Almelo şehrinde bir vesileyle görüştüğümüz Dick Van Bart adlı protestan papaza, “Hollanda toplumunun hatta Avrupa’nın %40 oranında ateizme kaydını söylüyor, bu gelişme sizi tedirgin ediyor mu?” şeklindeki sorumuza, “Biz onları ateist olarak değil, dine ilgisiz (seküler) kimseler olarak görüyoruz.” cevabını vermişti.” diyen yazar bir anısını aktararak sekülerleşmeye yöneltilen eleştirileri dile getirmektedir. (s.151)

Medeniyetler ve Kültürler Arası Etkileşim başlığında “İbn Haldun (öl.808/1406) geri kalmış milletlerinin gelişmiş ülkelerle olan psikolojik ilişkisini şöyle açıklamaktadır: “Mağlup milletler, galipleri giyim kuşam ve günlük kullandıkları eşyalar yönünden taklit ederek galiplerin seviyesine ulaşacakları zehabına kapılmaktadırlar. İbn Haldun’un bu sosyolojik tespiti, Doğu toplumlarının ve İslam dünyasının Batı’yu neden körü körüne taklit ettiğini veciz bir şekilde ortaya koymaktadır.” (s.175) görüşü aktarılmıştır.

“İsmet Özel, “Batı’nın tekniğini alalım ama kültürünü almayalım.” önermesinin Japonya örneğinden hareketle samimi görünen bir çözüm yolu gibi ileri sürülse de meseleyi hiç anlamamaktan kaynaklandığını ve bizi bugün yaşadığımız rezilane durumdan pek öteye götürmeyecek bir çözüm önerisi olduğunu söylemekte ve bunu şöyle açıklamaktadır: “Günümüzde hakim olan bilim ve teknik, batıda belli dönemde belirlenmiş bir kafa yapısının uzantısıdır, vasıfları İslam’a taban tabana zıt bir sınıf eliyle gücünü dünya ölçüsünde yaymıştır.” Özel’e göre de Batı’nın inancı, felsefesi, bilimi ve tekniği ile bir bütündür, reddedilecekse tümünden reddedilmeli, kabul edilecekse de tümünden kabul edilmelidir.” tespiti aktarılmıştır. (s.175)

“Batıda endüstri ve sanayi devrimi ile başlayan modernleşme ve bunun doğurduğu sekülerleşme veya dünyevîleşme ile gelen görece refah düzeyi, insanın fitratındaki dünya sevgisi ve zengin olma hırsını desteklemesi sebebiyle toplum nezdinde kolayca karşılık bulmuş, kalıcı hale gelmiş, insanları her türlü sosyal etkinlikte “Bu işten benim kârım ne olacak?” (pragmatik) ve “Bu durumu ken-

di çıkarım doğrusuna nasıl kullanabilirim?” (oportünist) şeklinde bir yaklaşıma sevk etmiş, Müslüman olduğunu beyan eden bazı kesimler de “helal daire, meşru kazanç” anlayışını örselemiş ve dünyevîleşmiştir.” İfadesi ile müslümanların bir şekilde etkilendiği belirtilmiştir. (s.202)

Her ilmî eserde karşılaşılabilecek muhtemel bazı ifade yanlışları, baskı hataları bu eserde de yer yer göze çarpmaktadır. Ancak bu tür sınırlı düzeydeki anlatım eksiklikleri, eserin genel yapısını ve ilmî değerini zedeleyecek mahiyette değildir. Aksine, eser bütüncül olarak değerlendirildiğinde, konuya sistematik bir bakış açısıyla yaklaşıldığı, ilmî maksat doğrultusunda tutarlı bir yapı kurulduğu ve temel argümanların büyük ölçüde başarıyla ortaya konulduğu görülmektedir. Bu çerçevede, ifade düzeyindeki küçük aksaklıkların, eserin genel akademik katkısı ve taşıdığı içerik zenginliği karşısında tali nitelikte olduğu söylenebilir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

